

Sámi parlamentáralaš ráđđi
Saamelaisten parlamentaarinen neuvosto
Samisk parlamentarisk råd
16.11.2005

Pekka Aikio
puheenjohtaja

Arvoisat ministerit ja saamelaiskäräjien puheenjohtajat
Asiantuntijat
Virkamiehet
Naiset ja Herrat

Minulle on suuri ilo ja kunnia olla täällä tänään päivänä, joka on hyvin merkittävä Pohjoismaiden saamelaisten oikeuksien kannalta. Asiantuntijaryhmä, joka kolme vuotta sitten nimettiin luonnostelemaan ehdotus pohjoismaiseksi saamelaissopimukseksi, on tänään jättänyt tuloksen Pohjoismaiden saamelaisministerielle ja Saamelaiskäräjien puheenjohtajille.

Pohjoismainen saamelaissopimus on hyvä alku saamelaisten oikeuksien toteuttamiselle. Samalla odotetaan, että pohjoismainen saamelaissopimus edustaisi historiallista alkuperäiskansojen oikeuksien tunnustamisen kehittymistä, ja että sopimus pitäisi yllä, varmistaisi ja vahvistaisi jo olemassa olevia alkuperäiskansojen kansainvälisen oikeuden normeja. Sopimusta on valmistellut asiantuntijatyöryhmä, joka on laatinut sopimusehdotuksen puhtaasti oikeudellisiin perusteisiin. Ehdotuksen joka kohta, laintuntijat tuntien voisin jopa sanoa, että jokainen sana ehdotetussa tekstissä on tarkoin punnittu, perustuen uusimpaan kehitykseen sekä kansainvälisessä ja kansallisissa laissa ja monien kompromissien tuloksena laadittu. Kuten jo sanoin, niin sopimus on kompromissin tulos. Tämä täytyy ottaa huomioon koko prosessin aikana. Saamelaisten kannalta tuntuu siltä, että juuri me olemme se osapuoli, joka on joutunut tekemään muita enemmän kompromisseja. Tästä huolimatta lähdemme luottavaisin mielin sopimusehdotusta käsittelemään.

”Me saamelaiset olemme yksi kansa, eikä valtionrajat saa hajoittaa kansamme yhtenäisyyttä.” Näin julistettiin 1986 Saamelaiskonferenssissa Åressa, Ruotsissa. Aikojen saatossa on ollut selvää, että valtionrajat häiritsevät saamelaisten ylijärjestyä yhteistyötä. Yhteistyön tekevät vaikeaksi varsinkin se, että kaikki valtiot käsittelevät saamelaisia koskevia asioita erillä lailla, valtioilla on erilaiset lainsäädännöt ja erilaiset oikeusjärjestelmät.

Tässä samaisessa Åren konferenssissa, eli lähes 20 vuotta sitten aloitettiin työ pohjoismaiden saamelaissopimuksen aikaansaamiseksi. Sopimustyö on tärkeä prosessi saamelaisten oikeuksien tunnustamisen, turvaamisen ja yhtenäistämisen kannalta sekä saamelaisen yhteiskunnan kehittämisen kannalta yli rajojen.

Venäjä ei ole toistaiseksi mukana Pohjoismaisessa yhteistyössä. On selvää, että Pohjoismaiden yhteistyö saamelaisasioissa on helpompaa, koska Pohjoismailla on jo muutenkin paljon yhteistyötä. Toivon mukaan tilanne tulee muuttumaan tulevaisuudessa ja Venäjä olisi mukana samantarvoisena Pohjoismaiden kanssa edistämässä saamelaisten asemaa alkuperäiskansana, jonka maa on jaettu neljän valtion kesken. Suomea, Norjaa ja Ruotsia pyydetään pohjoismaisen saamelaissopimuksen hyväksymisen jälkeen pyrkimään myös Venäjän sisällyttämiseen saamelaisten oloja ja oikeuksia koskevaan sopimusyhteistyöhön.

Vaikka Suomen perustuslaki tunnustaa saamelaiset alkuperäiskansana ei tätä aina ole otettu todesta esimerkiksi viranomaistoiminnassa. Pohjoismaisen saamelaissopimuksen prosessi on ilahduttava poikkeus tässä suhteessa. Asiantuntijaryhmän asettaminen, kokoonpano ja työskentelytapa ovat

johdonmukaisesti vastanneet ajatusta, että kyse on yhteisymmärryksen hakemisesta kolmen pohjoismaan hallitusten ja näiden maiden saamelaisen alkuperäiskansan välillä. Myös ehdotettu sopimusteksti vastaa ajatusta yhteiskuntasopimuksesta kolmen valtion ja saamen kansan välillä, kun sopimus voi tulla voimaan vain jos kansallisten parlamenttien ohella myös saamelaiskäräjät hyväksyvät sen.

Ehdotettu sopimusteksti on kunnianhimoinen ja osin yllättävänkin suuri askel eteenpäin. Ajatus saamelaisista kolmen pohjoismaan ainoana alkuperäiskansana, eikä alkuperäisväestönä on otettu vakavasti. Tämä on johtanut edistyksellisiin mutta samalla oikeudellisesti kestäviin muotoiluihin muun muassa saamen kansan itsemääräämisoikeudesta.

Toisaalta ehdotus sisältää myös kompromisseja, joita saamelaisten tulee olla vaikea niellä. Maa- ja metsäoikeuksia koskevat määräykset eivät sisällä ratkaisua aivan liian pitkään jatkuneeseen epävarmuuteen, vaan pitkälti toistavat ne periaatteet jotka muutoinkin ovat voimassa - "vain" niiden toteuttaminen on antanut odottaa itseään. Tässä kohdassa haluaisin onnitella Norjaa Finnmarkin laista, joka on hyvä esimerkki siitä, että maa- ja metsäoikeusasioissa voidaan edetä oikeaan suuntaan. Saamelaisopimus tulee varmasti edesauttamaan samanlaisen kehityksen tapahtuvan nyt myös Suomessa ja Ruotsissa.

Monin paikoin olisimme halunneet nähdä tekstissä voimakkaampia ilmaisuja. Esimerkiksi ehdotettu määräys poronhoidosta nimenomaan saamelaisena elinkeinona ja saamelaisen kulttuurimuodon perustana on vaatimaton kompromissi siihen nähden, että Ruotsissa ja Norjassa poronhoito jo perinteisesti on saamelaisten yksinoikeus ja Suomen EU-liittymissopimuksen pöytäkirja nro 3 antaisi myös Suomelle tähän mahdollisuuden. Toisaalta artikla voidaan ymmärtää vain niin, että ajan mukaan poronhoito tulee olemaan saamelaisten yksinoikeus myös Suomessa siirtymäsäännöksineen, jotka turvaavat saman oikeuden myös muille poronhoitajille.

Yhtä kaikki, sopimusehdotuksen myönteiset puolet painavat vaa'assa enemmän kuin sen puutteet ja kompromissit. Tästä syystä suhtaudumme luottavaisesti sopimuksen nopeaan hyväksymiseen, sellaisenaan tai yhteisesti sovituin muutoksin, saamelaisasioista vastaavien ministereiden ja saamelaiskäräjien presidenttien kokoonpanossa. Sen jälkeen on aika lähettää ehdotus lausuntokierrokselle saamelaisille ja ei-saamelaisille tahoille, jotta luodaan edellytykset sekä sopimuksen allekirjoittamiselle että sopimuksen edellyttämille toimenpiteille kussakin maassa.

Kolmen maan saamelaisparlamentaarikkojen ensimmäinen konferenssi järjestettiin Jokkmokkissa, Ruotsin Sápmissa, 24. helmikuuta 2005. Konferenssi hyväksyi Jokkmokkin julistuksen, jossa sanotaan, että:

”Odotetaan, että saamelaiskäräjille annetaan mahdollisuus osallistua täysiarvoisena jäsenenä maidenvälisiin neuvotteluihin lopullisesta sopimustekstistä. Saamelaisten ehdottomana vaatimuksena on, että lopullisesta sopimustekstistä ei voida päättää eikä sitä voida ratifioida ilman saamelaiskäräjien hyväksymistä.”

Saamelaisopimus valmisteltiin erinomaisesti työskennelleessä asiantuntijatyöryhmässä, jonka Suomen, Norjan ja Ruotsin hallitukset asettivat yhdessä näiden maiden saamelaiskäräjien kanssa. Nyt saavutetusta saamelais- ja valtio-osapuolten yhdenvertaisuuden periaatteesta ei ole paluuta siihen, että hallitukset tai niiden virkamiehet keskenään päättäisivät sopimuksen jatkovalmistelusta tai sisällöstä. Prosessin tulee jatkossakin olla saamelaisten ja hallitusten yhteinen ja yhdessä päättämä.

Pohjoismaiden saamelaiset odottavat, että Suomen, Norjan ja Ruotsin hallituksen yhdessä saamelaiskäräjien kanssa edistävät sopimuksen jatkovalmistelua ilman aiheetonta viivytystä tavoitteenaan saamen kansaa koskeva lainsäädännön harmonisointi yli olemassa olevien valtakunnanrajojen. Sopimuksen voimaantulon myötä nämä rajat tulevat entistä vähemmän estämään saamelaisten yhteydenpitoa ja elinkeinon harjoittamista maasta toiseen. Saamelaisten perinteinen maankäyttö puolestaan vahvistetaan sen tosiasian varaan, että Suomen, Norjan ja Ruotsin valtioiden pohjoisosat on pääosin perustettu saamen kansan alueelle.

Haluan vielä kerran kiittää kaikkia tässä työssä mukana olleita; Suomen, Norjan ja Ruotsin hallituksia ja Saamelaiskäräjiä, mutta ennen muuta professori Carsten Smithin johdolla työskennellyttä asiantuntijatyöryhmää.